

Sokolstvo na Gorenjskem

ADRIJAN DJUDJAR

Komaj dve leti po ustanovitvi sokolstva na Češkem (s strani Fügnerja in Tyrša) in komaj leto dni po pojavitvi sokolstva v Ljubljani se razširi le-to tudi na Gorenjsko in sicer v Kranj. Kranjski Sokol je nastal leta 1864 kot podružnica ljubljanskega Južnega Sokola. Vendar je bil ukinjen že leta 1867 zaradi spopada Južnega Sokola z nemškimi turnerji (Turnverein - nemško telovadno društvo). Že leta 1870 pa sokolstvo v Kranju zopet vznikne, vendar le do leta 1872. Toda, v tretje gre rado in leta 1895 se zgodi ustanovni občni zbor Gorenjskega Sokola v Kranju.

Cilji so bili, tako kot drugod, športni in narodnobuditeljski. Sokol ni usmerjal svoje dejavnosti samo v telovadbo, ampak je imel v svojem programu tudi kulturne in družabne prireditve.

Sokol v Kranju lepo napreduje tako po številu članov kot po dejavnosti, vendar preteče celih osem let, preden se pojavi naslednje sokolsko društvo na Gorenjskem - v Trziču (1903), leta 1904 pa še na Jesenicah. Ti društvi sta nastali kot obramba pred naraščajočim pritiskom nemške nacionalne dejavnosti. Nemci so namreč leta 1902 v Trziču ustanovili telovadno društvo Friesen, ki se je vključilo v prej omenjeni Turnverein ter podpiralo vsenemške cilje.

Na Jesenicah so sokolsko društvo ustanovili leta 1904 neposredno po drugem sokolskem zletu v Ljubljani 16. in 17. julija 1904. Na jeseniški železniški postaji se takrat pripeti incident, ki so ga izzvali nemški turnerji, ki so iz Ljubljane potovali z vlakom v Beljak. Začeli so izzivati češke sokole, ki so potovali v Ljubljano na prej omenjeni zlet.

Sokolstvo se na Gorenjskem sedaj močno razmahne in sledijo ustanovitve društev: na Javorniku (1906), v Škofji Loki (1906), v Žireh (1906), v Železnikih (1908), v Radovljici (1908), na Bledu (1908), v Kamni Gorici (1908) ter Bohinjski Bistrici (1909).

Zaradi majhnega števila članov v posameznih društvih so organizirali skupne zlete - prvi je bil avgusta leta 1908 v Kranju. Društva so se leta 1909 povezala v Gorenjsko sokolsko župo. Zleta tega (leta 1909) in naslednjega (1910) sta bila v Trziču in na Jesenicah iz prej omenjenih nacionalnih razlogov. Sledili so zleti v Škofji Loki (1911), na Bledu (1912), v Radovljici (1913) in Kranju (1914). Vendar je v zadnjih letih pred prvo svetovno vojno sokolstvo na Gorenjskem začelo nazadovati.

Razen telovadbe so gojili sokoli tudi družabno življenje. Prirejali so silvestrovanja, predpustne veselice, vinske trgatve, vrtno zabave in podobno. Ustanavljali so tudi dramske odseke, skoraj vsa sokolska društva pa so imela tudi tamburaške orkestre in pevske zборе. Z namenom izobraževanja članstva so organizirali tudi številna predavanja ter odpirali javne in društvene knjižnice.

Razen pestre kulturne in telovadne dejavnosti so sokoli organizirali številne izlete, planinske pohode, smučarske tečaje in tekmovanja ter podobne aktivnosti.

Prva svetovna vojna je delo Sokola prekinila. Sokolska društva so bila oblastem nevarni element, zato so bila prepovedana. Številni sokoli so bili vpoklicani v vojsko, mnogi pa so zbežali v tujino in se kot prostovoljci borili proti Avstro-Ogrski. Npr. od 146 kranjskih sokolov jih je bilo 112 vpoklicanih, nekateri od njih pa se nikoli niso vrnili domov.

Tako sokolstvo štiri leta životari, vendar se po nastanku Kraljevine Srbov,

Hrvatov in Slovencev delovanje Sokola hitro obnovi. Slovenska sokolska zveza je začela takoj obnavljati sokolska društva in župe. Za Slovenijo je bilo določenih sedem žup, sedež ene od teh naj bi bil v Kranju. Vanjo je vstopilo vseh devet gorenjskih društev.

Gorenjski sokoli so tudi skrbeli za vezi z rojaki, zlasti na Koroškem; in tako sta bila prva povojna župna zleta v Borovljah (maja 1919) in v Svetni vasi (avgusta 1920). Vendar je neuspeh na plebiscitu 10. oktobra 1920 presegal delovanje sokolskih društev na Koroškem. Kljub temu pa so bile večkrat organizirane dobrodelne prireditve v podporo zamejskim rojakom na Koroškem in Primorskem.

Dvajseta leta tega stoletja pa drugače lahko ocenimo kot uspešna za delovanje sokolskih društev na Gorenjskem. Razen povečanja števila članov so številna društva prišla do novih prostorov (domov in telovadnic) za nemoteno delovanje - npr. v Škofji Loki, na Bledu, v Kranju. Sokoli so skoraj vsako leto pripravljali javne telovadne nastope, nastopali so na jugoslovanskih vsesokolskih shodih ter odhajali na zlete v Prago. Prirejali so svečane akademije ob obletnici zedinjenja 1. decembra, ob obletnicah Tyrša in Masaryka ipd.

Novo obdobje nastopi 5. decembra 1929, ko so bile z zakonom o ustanovitvi Sokola Kraljevine Jugoslavije odpravljene vse telovadne organizacije, vključujoč Jugoslovansko sokolsko zvezo. Organizacijam, ki se niso hotele pridružiti novoustanovljeni, je bilo prepovedano delovanje. Po sklepu Jugoslovanske sokolske zveze so bile vse njene uprave, tako zvezna kot župne in društvene, od sedaj imenovane in ne več voljene. Tako je bila odpravljena ena izmed tradicionalnih demokratičnih značilnosti sokolske organizacije.

Povečalo se je tudi število sokolskih društev na Gorenjskem, tako da jih je bilo sedaj 13.

V tridesetih letih pa opazimo upadanje števila članstva. To je bila posledica spremenjenih političnih razmer. Na volitvah 5. maja 1935 je prišla na oblast opozicija, ki se je povezala v novo politično stranko - Jugoslovansko radikalno zajednico. Vodstvo Sokola pa je ostalo na pozicijah Jugoslovanske nacionalne stranke; vse to je povzročilo diferenciacijo med članstvom in boj za demokratizacijo sokolstva.

Glavna usmeritev sokolstva je v tem času še vedno v telovadbi, čeprav so tudi v Sokolu v času pred 2. svetovno vojno posvečali posebno pozornost narodnoobrambni usposobljenosti in s tem namenom v društva vpeljevali strelske in kolesarske oddelke.

Nemški napad na kraljevino Jugoslavijo je prekinil delovanje Sokola. Mnogi člani in članice Sokola so se pridružili OF in NOV. Npr. od 15 škofjeloških prvoborcev iz leta 1941 je bilo kar 9 članov škofjeloškega Sokola. Podobno je bilo tudi drugje. Povojna oblast je sokole za njihova prizadevanja "nagradila" tako, da ni dovolila delovanja Sokola po osvoboditvi. Zaplenjeno je bilo tudi njihovo premoženje.

VIRI IN LITERATURA

- Majda Žontar - Sokolska društva na Gorenjskem do prve svetovne vojne, Telesna kultura, XXXVIII, Kranj, 1980.
- Majda Žontar - Sokoli in Orli v Kranju in okolici med obema svetovnima vojnama, Kranjski zbornik, 1995, Kranj, 1995.
- Drago Ulaga - Razvoj sokolske telovadbe od začetkov (1863) do olimpijskih zmag, 90 let telovadbe v občini Škofja Loka (ZBORNİK), Škofja Loka, 1996.
- France Kavčič - Dragi Sokoli!, 90 let telovadbe in športa v občini Škofja Loka (ZBORNİK), Škofja Loka, 1996.
- Arhivski viri: Arhiv RS - Gorenjski arhiv Kranj (zapisniki sej in občnih zborov sokolskih društev Bled in Kranj).